

XARİCİ İŞLƏR NAZİRLƏRİ

<i>Məmmədhasən Hacınski</i>	2
<i>Əlimərdan bəy Topçubaşov</i>	4
<i>Fətəli xan Xoyski</i>	6
<i>26 dekabr 1918 - 14 mart 1919;</i>	6
<i>24 dekabr 1919 - 1 aprel 1920</i>	6
<i>Məmmədyusif Cəfərov</i>	8
<i>Nəriman Nərimanov</i>	10
<i>Mirzədavud Hüseynov</i>	13
<i>Mahmud Əliyev</i>	16
<i>Tahirə Tahirova</i>	18
<i>Elmira Qafarova</i>	20
<i>Hüseynağa Sadıqov</i>	22
<i>Tofiq Qasımov</i>	23
<i>Həsən Həsənov</i>	25
<i>Tofiq Zülfüqarov</i>	27
<i>Vilayət Quliyev</i>	29
<i>Elmar Məmmədyarov</i>	30
<i>Ceyhun Bayramov</i>	31

Məmməd həsən Hacınski

28 may 1918 - 6 oktyabr 1918

Azərbaycanın görkəmli siyasi və ictimai xadimlərindən, xalqımızın azadlığı və müstəqilliyi uğrunda mübarizəsinin fəal iştirakçılarından biri Məmməd həsən Cəfərqulu oğlu Hacınski olmuşdur.

M. Hacınski 1875-ci il martın 3-də Bakı şəhərində varlı bir ailədə anadan olmuşdur. O, XIX əsrin 80-90-cı illərində Bakı realnı məktəbini bitirərək təhsilini davam etdirmək məqsədilə 1897-ci ildə Sankt-Peterburq şəhərinə getmişdir. O, Peterburq Texnoloji İnstitutuna daxil olmuş və tezliklə qaynar tələbə həyatına atılmış, qabaqcıl tələbələrə yaxınlaşmış, Rusiyanın siyasi, ictimai və mədəni həyatı ilə tanış olmağa başlamışdır. 1902-ci ildə Peterburq Texnoloji İnstitutunu bitirən Məmməd həsən mühəndis kimi Azərbaycan sənayeçilərindən olan Şəmsi Əsədullayevin Moskvada tikdirdiyi neftayırma zavodunda bir müddət çalışmışdır.

1902-ci ilin axırlarında Bakıya qayıdan Məmməd həsən Bakı şəhər upravasının tikinti şöbəsinin rəisi təyin olunmuşdur. M. Hacınski Bakı şəhərinin baş planının hazırlanıb həyata keçirilməsində, bağ və bağçaların, bulvarın, yolların və meydanların genişləndirilməsində və yenilərinin çəkilməsində, yeni binaların tikintisində yaxından iştirak etmiş, Bakının ən məşhur abidələrindən biri – Şirvanşahlar tarixi abidəsinin qorunması və bərpası, bulvarın genişləndirməsi üçün dəniz sahilinin qurudulub torpaq tökülməsi və s. haqqında Bakı Duması qarşısında məsələ qaldırmışdır. 1902-1917-ci illərdə Bakı Dumasının üzvü olmuş və onun bir çox iclaslarına sədrlik etmişdir.

1904-cü ildə M. C. Hacınski, M. Q. Mövsümov, M. Ə. Rəsulzadə RSDFP-nin Bakı komitəsinin nəzdində "Hümmət" qrupunu yaradırlar. 1905-ci ildə bu qrupa M. Əzizbəyov, N. Nərimanov və Azərbaycanın başqa kommunistləri daxil olurlar. 1904-05-ci illərdə bu qrup altı nömrə "Hümmət" adlı qəzet buraxır. 1911-ci ildə M. Hacınski müsəlman demokratik müsəvat partiyasına daxil olur. M. C. Hacınski şəhərin abadlaşdırılmasına xüsusi qayğı göstərir. Onun rəhbərliyi altında 1911-ci ildə Bakı bulvarının tikintisi başa çatdırılır, küçələrə ad, evlərə nömrə qoyulur. M. C. Hacınskinin təşəbbüsü ilə Şirvanşahlar sarayının bərpası üçün tədbirlər planı hazırlanır. 1913-cü ildə M. C. Hacınski bir müddət Bakı şəhər idarəsinə rəhbərlik edir. Rusiyada 1917-ci ildəki fevral burjuva inqilabından sonra M. Hacınski Bakıda və Moskvada müsəlmanların qurultayının işində iştirak edir. 1917-ci ilin oktyabrında keçirilən "Türk Milli Federallar" partiyasının və sonralar "Müsəvat" adlandırılmış, "Müsəlman Demokratik Müsəvat" partiyasının birləşdirilmiş qurultayında "Müsəvat" partiyasına keçərək onun mərkəzi komitəsinə üzv seçilir. Zaqafqaziya Seyminin üzvü olmuş, Zaqafqaziya Komissarlığında ticarət komissarının müavini olmuşdur. 1918-ci ilin aprelində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti elan olunduqda bu hökumətin birinci kabinetində xarici işlər naziri, ikinci kabinetində əvvəlcə xarici işlər naziri (28 may - 7 dekabr 1918), sonra maliyyə naziri, üçüncü kabinetdə dövlət nəzarət naziri, beşinci kabinetdə əvvəlcə daxili işlər naziri, sonra sənaye və ticarət naziri olmuşdur. M. Hacınski Azərbaycan parlamentinə nümayəndə seçilmişdi. 1920-ci ilin aprelində hökumətin təşkili M. Hacınskiyə tapşırılır. O, fraksiyalarla habelə bolşevik fraksiyası ilə danışıqlara başlayır.

Onlara dövlətdə vəzifə təklif edir, bolşeviklər razılaşırlar. 1920-ci ilin aprelində M. Hacınski parlamentdə dövlətin formalaşdırılmasının mümkün olmadığını elan edir. Beş gün sonra Sovet Rusiyasının XI ordusu Bakıya daxil olur. Bu günlərdə "Müsavət"ın bir qrup üzvü M. Hacınski ilə birlikdə partiyadan çıxıb bolşeviklərə qoşulduğunu elan edir. Sovet dövründə M. Hacınski Azərbaycanın xalq təsərrüfatında rəhbər vəzifələrdə çalışmış, Zaqafqaziya Sovet Sosialist Federasiyasında plan komissiyasının sədr müavini olmuşdur. 1920-30-cu illərdə M. Hacınski Azərbaycanın və Zaqafqaziyanın perspektiv inkişafı ilə əlaqədar bir sıra məqalələr dərc etdirir.

Azərbaycanın digər görkəmli siyasi və ictimai xadimləri kimi M. Hacınskinin də taleyi acınacaqlı olmuş, repressiyaya məruz qalmışdır. 1930-cu il dekabrın 3-də Tiflisdə Zaqafqaziya Dövlət Siyasi İdarəsi (DSİ) tərəfindən həbs edilərək dustaqxanaya salınmışdır. Ona ağır işgəncələr verilmişdir. M.Hacınski əvvəlcə "İctimaiyyətçi" ləqəbli agent ilə 31 №-li kamerada bir yerdə saxlanmışdır. O, hər dəfə müstəntiqin yanından qayıdan M. Hacınski ilə nə haqda danışdıqlarını soruşmuş, sorğu-sualdan sonra özünü necə aparması və əhval-ruhiyyəsi barədə fikirlərini L. Beriyaya çatdırmışdır. L.Beriya 1930-cu il 6 dekabr tarixdə cinayət işinə yazdığı dərkənardə onu "həyəcanlı və zəif inkişaf etmiş adam" kimi xarakterizə etmişdir.

Ağır həbsxana həyatına dözməyərək ürək xəstəliyinə və vərəmə tutulan M. Hacınski rəsmi məlumata görə, 1931-ci il fevralın 9-da Tiflisdə Dövlət Siyasi İdarəsinin 26 №-li kamerasında 56 yaşında özünü asaraq öldürmüşdür.

Əlimərdan bəy Topçubaşov

6 oktyabr 1918 - 7 dekabr 1918

Əlimərdan bəy Ələkbər oğlu Topçubaşov 1862-ci il mayın 4-də Tiflisdə anadan olmuşdur. Körpəlikdən atasını itirən Əlimərdan bir illik Tiflis gimnaziyasında təhsil almışdır. 1888-ci ildə Peterburq Universitetinin hüquq fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. Onun qabiliyyətini görən müdiriyyət təklif etmişdir ki, universitetdə qalmaq üçün xristian dinini qəbul etsin. Ancaq qeyrətli gənc Əlimərdan bu təklifi özü və xalqı üçün təhqir saymış, vətəninə qayıtmağı üstün tutmuş, böyük arzularla birbaşa Bakıya gəlmişdir. Bakıda o, elə ilk günlərdən ədəbi mühitə qoşulmuş, ziyalılarla əlaqəyə girib ünsiyyət yaratmışdır. Azərbaycan mətbuatının yaradıcılarından olan Həsən bəy Zərdabinin qızı Pəri xanımla ailə qurmuşdur.

Əlimərdan bəy xalqın milli oyanışında, özünü dərk etməsində və mə'nəvi yüksəlişində mətbuatın rolunu qiymətləndirmişdir. 1898-ci ildə böyük maarifsevər, milyonçu H. Z. Tağıyev "Kaspi" qəzetini mətbəəsi ilə birlikdə alıb, ona və Əhməd bəy Ağayevə təklif edəndə həvəslə razılaşmış, qəzetin redaktoru olmaqla Azərbaycan maarif, mədəniyyət və ədəbiyyatının çeşidli məsələlərini işıqlandırmışdır. Onun qayğısı sayəsində rus dilində yazan bir qrup ziyalı Əlimərdan bəylə həmrəy olmuşdur. Əlimərdan bəy Topçubaşova "Bakinskiy torqovo-promişlenny listok" qəzetinin redaktorluğu da tapşırılmışdır. Eyni zamanda Bakı şəhər dumasının üzvü seçilmiş, ona sədrlik etmişdir.

1905-ci ilin avqustunda Nijni-Novqorod yarmarkası günlərində "Qustav Struve" gəmisində keçirilən Ümumrusiya müsəlmanlarının birinci qurultayı Əlimərdan bəy Topçubaşovun təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə keçirilmişdir. Buraya Qafqaz (əsasən Gürcüstanın Borçalı, Tiflis ətrafı bölgələrdən, Ahıska türklərinin vətəni olan Adıgün, Aspindza, Axalsix, Axırkələk və s.) Türkünstan, Krım, Qazan, Ufa, Sibir və s. regionlardan türk xalqlarının çoxlu nümayəndələri, müsəlman ziyalılar gəlmişdi. Qurultayın keçirilməsindən məqsəd mərkəzi Bakıda olmaqla "Ümumrusiya Müsəlman İttifaqı" yaratmaq olmuşdur. Bu ittifaq bütün müsəlmanları imperializmə qarşı mübarizəyə hazır olmağa çağırılmışdır. İttifaqın 1906-cı ildə Peterburqda gizli şəkildə çağırılan ikinci qurultayı Əlimərdan bəy Topçubaşovun rəhbərliyi ilə həmin məsələ haqqında ayrıca Nizamnamə hazırlamışdır.

Əlimərdan bəy Topçubaşov Dövlət Dumasının üzvü kimi də xalqın mədəni, mənəvi yüksəlişinə xidmət etmişdir. O, "Xalq Azadlığı" partiyasının sol cinahından seçilmiş və partiya adından Dövlət Dumasında müstəmləkə halına salınmış xalqlara məhəlli muxtariyyət alınmasına çalışmışdır. 1905-1906-cı illərdə belə tələblə çıxış etmək böyük hünər idi. 1911-ci ildə "Türk Ədəmi Mərkəziyyət - Müsavat" partiyasının özülü qoyulanda da bu tələb irəli sürülmüşdür.

Əlimərdan bəy Topçubaşovun təşkilatçılıq, ictimai-siyasi xadim və diplomat bacarığı 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti qurulduqdan sonra bütün parlaqlığı ilə üzə çıxmışdır. O, 6 oktyabr 1918-ci ildən 7 dekabr 1918-ci il tarixinə qədər xarici işlər naziri olmuşdur.

O, Türkiyədə Azərbaycanın rəsmi nümayəndəsi kimi də böyük işlər görmüşdür. "Azərbaycanın təşəkkülü" adlı dəyərli kitabını da burada yazmışdır. Əlimərdan bəy Topçubaşov Türkiyədə ola-ola 1918-ci ildə dekabr ayının 7-də Azərbaycan parlamentinin sədri seçilmişdir.

Əlimərdan bəy Topçubaşov ictimai fikir tariximizdə bir diplomat-vətəndaş kimi çox önəmlidir.

1919-cu ilin mayında Parisdə Versal sülh konfransı keçirilərkən Azərbaycan hökuməti konfransa Ə. Topçubaşovun sədrliyi ilə böyük bir nümayəndə hey'əti göndərmişdir. Ə. Topçubaşov konfransa qədər Amerika, İngiltərə, Türkiyə, İran və b. dövlətlərin nümayəndələri ilə səmərəli danışıqlar aparmış, birbaşa Amerika prezidenti V. Vilsonla görüşərək Azərbaycan Demokratik Respublikasının (ADR) müstəqilliyinin tanınmasına yardım göstərməyi xahiş etmişdir. Ancaq Türkiyə və Azərbaycandan torpaq iddiasında olan daşnak Ermənistan nümayəndələri və qırmızı Moskva şovinistləri bu təşəbbüsləri pozmağa çalışmışdır. Əlimərdan bəy Topçubaşov bu barədə yazmışdır: "biz qonşularımızla birgə işə can atırıq, lakin qorxuruq ki, sonsuz iştaha malik, öz muradına başqalarının, yəni bizim hesabımıza çatmaq istəyən ermənilərlə dil tapa bilməyək. Onlar bəlkə də bütün ölkələrin paytaxtlarında bizim əleyhimizə iş aparır, bizi dövlət həyatına, başqa xalqlarla yanaşı yaşamağa qadir olmayan millət kimi qələmə verirlər".

Onun diplomatiya bacarığı, bir çox dünya ölkələri ilə apardığı danışıqlar öz bəhrəsini vermişdir. 1920-ci il yanvarın 11-də keçirilən Paris konfransının Ali Şurası Azərbaycanın istiqlaliyyətini tanımışdır.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutundan sonra görkəmli dövlət xadimi Ə. Topçubaşov 1920-1934-cü illərdə Parisdə yaşamış, ictimai-siyasi fəaliyyətini davam etdirmiş, Azərbaycanın tarixi, coğrafiyası, ədəbiyyatı, AXC-nin yaranması, ədəbi xadimlər haqqında kitab, qəzet və jurnallarda məqalələr yazmışdır. Siyasi mühacirətin görkəmli xadimlərindən biri kimi Ə. Topçubaşov Fransa rəsmi dairələrinin nümayəndələri ilə görüşərək Azərbaycanın işğalına son qoyulması uğrunda mübarizədə milli qüvvələrə yardım edilməsi məsələsini qaldıraraq, ikitərəfli əlaqələrə dair problemləri müzakirə etmişdir. O, 1920-ci il iyulun 5-16-da Spa (Belçika), 1921-ci il fevralın 21-dən martın 14-ə kimi keçirilən London (Böyük Britaniya), 1922-ci ilin aprel-may aylarında keçirilən Genuya (İtaliya) konfranslarında və b. iştirak etmişdir.

Ə. Topçubaşov 1934-cü ilin 5 noyabrında Parisin Sen-Deni rayonunda vəfat etmiş və Müqəddəs Kloud qəbristanlığında dəfn olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev 1993-cü ilin dekabr ayında Fransaya ilk rəsmi səfəri zamanı Ə. Topçubaşovun ailə məzarlığını ziyarət etmişdir. Bundan sonra Ə. Topçubaşovun və ailə üzvlərinin uyuduğu məzarlıq bərpa edilmişdir.

Ə. Topçubaşovun Fransada yaşadığı Ryu Dekamp, ev № 27-nin giriş qapısına xatirə lövhəsi vurulmuşdur.

Ə. Topçubaşovun adına Bakıda, ölkənin digər şəhər və rayonlarında küçələr vardır.

Fətəli xan Xoyski

26 dekabr 1918 - 14 mart 1919;

24 dekabr 1919 - 1 aprel 1920

Azərbaycanın görkəmli dövlət və siyasi xadimlərindən, müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaradıcılarından biri və onun ilk baş naziri Fətəli xan İsgəndər Xan oğlu Xoyski olmuşdur. F. Xoyski 1875-ci il noyabrın 25-də Şəki şəhərində anadan olmuşdur.

F. Xoyskinin əslisi Cənubi Azərbaycanın Xoy şəhərindəndir. Onun atası İsgəndər xan Şimali Azərbaycanın Şəki şəhərinə köçmüşdür. Xoy xanları nəslindən olan İsgəndər xan Rusiya təbəəliyini qəbul etmiş və ona çar ordusu general-leytenantı rütbəsi verilmişdir.

F. Xoyski 1892-ci ildə Yelizavetpol (indiki Gəncə) klassik gimnaziyasını bitirdikdən sonra Moskva şəhərinə gedərək Moskva Universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olmuşdur. Moskva mühiti gənc Fətəli xana böyük təsir etmiş, onun dünyagörüşünün formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. O, ilk gündən hüquq fakültəsinin qabaqcıl tələbələrinə qoşularaq tədbirlərdə fəal iştirak etmişdir.

Fətəli xan əvvəlcə Gəncədə, sonra Suxumi, Batumi və Kutaisi dairə məhkəmələrində müxtəlif vəzifələrdə işləmişdir. Yekaterinador dairə məhkəməsində prokuror müavini təyin edilməsi Xoyskinin ictimai-siyasi fəaliyyətində yeni mərhələ olmuşdur. O, Yelizavetpol (Gəncə) quberniyasından II Dövlət dumasına deputat seçilmişdir. Fevralın 2-də Peterburqun məşhur Tavriya sarayında toplanan Rusiya parlamentinin iclaslarında çıxış edən Fətəli xan çar hökumətinin Zaqafqaziyada və Azərbaycanda yeritdiyi müstəmləkəçilik siyasətini tənqid atəşinə tuturdu. O, kadet partiyasına üzv olmasına baxmayaraq, dumanın müsəlman deputat fraksiyasına daxil idi. F. Xoyski Rusiyanın müstəmləkəsindəki xalqlara məhəlli muxtariyyət verilməsini hökumətdən tələb edirdi. O, sonralar müxtəlif illərdə Bakı və Gəncə dairə məhkəmələrində iş kəsmək üzrə andçı - müvəkkil vəzifəsini icra etmişdir.

1917-ci ildə Rusiyada Fevral burjuva inqilabı baş verdi. Fətəli xan Xoyski martın 27-də Bakıda yaranmış Milli Müsəlman Şurasının Müvəqqəti İcraiyyə Komitəsinin üzvü seçilmişdir. O, həmin ilin aprelinə Bakıda çağırılan Qafqaz müsəlmanlarının qurultayında iştirak etmişdir.

F. Xoyski burjuva inqilabından sonra heç bir partiyaya mənsub olmasa da, 1917-ci il oktyabrın 26-dan 31-dək Bakıda keçirilən Türk Ədəmi - Mərkəziyyət Partiyası Musavatın birinci qurultayında çıxış və iştirak etmiş və həmin qurultayda irəli sürülən Azərbaycana muxtariyyət şüarını qızğın müdafiə etmişdir. O, 1917-ci ilin dekabrında yaranan Zaqafqaziya seyminin üzvü və müstəqil Zaqafqaziya Federativ Respublikası hökumətinin ədliyyə naziri olmuşdur.

1918-ci il mayın 28-də Azərbaycan Demokratik Respublikası elan olundu. Təkcə türkdilli xalqlar arasına deyil, bütün islam aləmində ilk dəfə olaraq respublika üsul-idarəsinə qədəm qoyan Azərbaycan xalqının ilk müstəqil hökumətini təşkil etmək bitərəf Fətəli xan Xoyskiyə tapşırıldı. O, hökumətdə həm nazirlər şurasının sədri, həm də daxili işlər naziri vəzifəsini tuturdu. 1918-ci il iyunun 17-də Azərbaycan Milli Şurasının göstərişinə əsasən Fətəli xan Xoyskinin başçılığı ilə ikinci hökumət kabinəsi təşkil olundu.

F. Xoyski 1918-ci il dekabrın 26-da təşkil etdiyi III hökumət kabinəsində də Nazirlər Şurasının sədri və Xarici İşlər naziri vəzifəsini tuturdu. Məhz onun dövründə Azərbaycan dövlət orqanlarının özülü qoyulmuşdu. 1919-cu ilin mart ayında Fətəli xan Xoyskinin başçılıq etdiyi hökumət istefaya çıxdı.

Fətəli xan Xoyski Nazirlər Şurasının sədri N. Yusifbəylinin təşkil etdiyi ikinci hökumət kabinəsində Xarici İşlər naziri vəzifəsinə icra etmişdir. Azərbaycan Demokratik Respublikasının beynəlxalq aləmdə və xarici dövlətlər tərəfindən tanınmasında Fətəli xan Xoyskinin müəyyən xidmətləri olmuşdur.

1920-ci il yanvarın 2-də RSFSR-in Xarici İşlər üzrə Xalq Komissarı G. V. Çiçerin ağıqvardiyaçı general Denikinə qarşı vahid cəbhə yaratmaq üçün Xoyskiyə nota ilə müraciət etdi. Ayn 19-da Xoyskinin verdiyi cavabda göstərilirdi ki, Azərbaycan Respublikası Sovet Rusiyasının daxili işlərinə qarışmır və bu məsələdə bitərəfdir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti 1920-ci il aprelin 27-də XI Qızıl ordu tərəfindən işğal edildi. F. Xoyski bu zaman Tiflis şəhərinə getmiş və orada 1920-ci il iyunun 19-da erməni quldurları tərəfindən xaincəsinə öldürülmüşdür. Xoyski Tiflisdə azərbaycanlıların qəbiristanlığında görkəmli filosof, maarifçi dramaturq M. F. Axundovun məzarı yanında dəfn olunmuşdur. Onun öldürülməsi haqqında Tiflisdə çıxan «Qruziya» qəzetinin 23 iyun 1920-ci il sayında nekroloq dərc edilmişdir. Xoyskinin öldürülməsi bir sıra ölkələrin, o cümlədən Böyük Britaniya rəsmi dairələrinin diqqətini çəkmişdir.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra F. Xoyskinin həyat və fəaliyyətinin öyrənilməsi sahəsində ciddi işlər görülmüşdür. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 1998-ci il 30 yanvar tarixli Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illiyinin keçirilməsi haqqında sərəncamına əsasən F. Xoyskinin həyat və fəaliyyətinə dair sənəd və materiallar toplanaraq kitab kimi nəşr edilmişdir.

Onun məzarı bərpa edilmiş və büstü qoyulmuşdur.

F. Xoyskinin adına Bakıda və ölkənin digər şəhərlərində küçələr vardır.

Məmmədyusif Cəfərov

14 mart 1919 - 22 dekabr 1919

Məmmədyusif Hacıbaba oğlu Cəfərov 1885-ci ildə Bakıda doğulmuşdur. 1907-ci ildə Bakıda kişi gimnaziyasını bitirən M. Cəfərov o dövrdə Rusiya imperiyasının ikinci böyük şəhəri sayılan Moskvaya getmiş və Moskva Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olmuşdur. Moskva mühiti və tələbəlik illəri gənc Məmmədyusifin dünyagörüşünün inkişafında mühüm rol oynamışdır.

1912-ci ildə Moskva Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinə fərqlənmə diplomu ilə bitirən M. Cəfərov Bakıya gələrək Bakı məhkəmələrinin birində andlı hakim köməkçisi vəzifəsində çalışmağa başlamışdır.

1912-ci ilin sentyabr-oktyabr aylarında IV Dövlət Dumasına Rusiyanın hər yerində olduğu kimi Cənubi Qafqazda da seçkilər keçirildi. Hüquqşünas kimi Bakı əhalisinin hörmətini qazanmış 27 yaşlı M. H. Cəfərov əvvəl Bakıda, oktyabrın 20-də isə Yelizavetpolda Bakı, Yelizavetpol və İrəvan quberniyalarının müsəlman əhalisi tərəfindən IV Dövlət Dumasına deputat seçilmişdir.

M. H. Cəfərov 1912-1917-ci illərdə Sankt-Peterburqda fəaliyyət göstərmiş IV Dövlət Dumasında iştirak etmiş, Dumanın V bölməsinin, Müsəlman fraksiyasının, büdcə, köçürmə, sorğu, məhkəmə islahatı, hərbi və dəniz işləri üzrə komissiyaların üzvü seçilmişdir.

1917-ci il martın 9-da Müvəqqəti hökumətin təşəbbüsü ilə IV Dövlət Dumasının Zaqafqaziyadan olan deputatlardan ibarət Xüsusi Zaqafqaziya Komitəsi yaradıldı. Onun tərkibinə V. Xarlamov (rus), A. Çxenkeli (gürcü), K. Abaşidze (gürcü), M. Papaçanovla (erməni) yanaşı M. Cəfərov da daxil oldu. M. Cəfərova bu yeni yaradılmış komitədə sənaye və ticarət işlərinə rəhbərlik etmək tapşırıldı.

1917-ci il noyabrın 15-də Tiflisdə Y. Gegeçkorinin sədrliyi ilə Müstəqil Zaqafqaziya hökuməti - Zaqafqaziya Komissarlığı yaradıldı. M. Cəfərov bu hökumətdə ticarət və sənaye naziri vəzifəsini tutmuşdur.

1918-ci il fevralın 23-də Tiflisdə Zaqafqaziya Seymi işə başladı. Seymdə gürcü, erməni və azərbaycanlı nümayəndələri iştirak edirdilər. Buraya Azərbaycandan Müsavat Partiyasını və bitərəf demokratik qrupları təmsil edən 30 nəfər, o cümlədən M. Cəfərov da seçilmişdi. Bu partiya və təşkilatlardan əlavə Müsəlman sosialist blokundan 7, İttihaddan 3, Hümmət Partiyasından 4 nümayəndə iştirak edirdi. Ümumiyyətlə, Zaqafqaziya Seymində 44 azərbaycanlı deputat var idi. Eyni zamanda Seymin Müsəlman fraksiyası fəaliyyət göstərirdi. M. Cəfərov onun da üzvü idi.

1918-ci il mayın 26-da Zaqafqaziya Seyminin sonuncu iclasında Seymin buraxılması və Gürcüstanın müstəqilliyi elan edilməsi ilə əlaqədar olaraq mayın 27-də Müsəlman fraksiyasının fəvqəladə iclası çağırıldı. Onlar M. Rəsulzadənin sədrliyi ilə Müvəqqəti Milli Şura və F. Xoyskinin sədrliyi ilə Milli Şuranın İcra Komitəsi təşkil etdilər. İcra Komitəsinin tərkibinə M. Hacinski, N. Yusifbəyov, X. Xasməmmədov və b. ilə birlikdə M. Cəfərov da seçildi.

Müvəqqəti Milli Şuranın 1918-ci il mayın 28-dəki iclasında Azərbaycanın müstəqilliyini bəyan edən akt qəbul olundu. İstiqlal bəyannaməsini imzalayan və bəyan edən 24 nəfərdən biri Məmməyusif Cəfərov olmuşdur. Həmin iclasda F. Xoyskinin elan etdiyi Azərbaycan hökumətinin tərkibində M. Cəfərov ticarət və sənaye naziri vəzifəsini tutmuşdur.

M. Cəfərov 1918-ci ilin iyun ayının axırlarından 1919-cu ilin martın ortalarına kimi Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Gürcüstan Respublikasında diplomatik nümayəndəsi olmuşdur. 1919-cu il aprelin 14-də Azərbaycan parlamenti N. Yusifbəyovun sədrliyi ilə yeni Azərbaycan hökumətini təsdiq etdi. M. Cəfərov bu hökumətdə xarici işlər naziri vəzifəsini tutdu. O, bu vəzifədə 1919-cü il dekabrın 22- nə kimi çalışdı.

1920-ci il fevralın 2-də Azərbaycan parlamentinin 121-ci iclasında parlament sədrinin müavini H. Ağayevin xəstəliyi ilə əlaqədar olaraq vəzifəsindən getməsi nəticəsində yeni müavin seçilməsi müzakirə edilmişdir. Müzakirə zamanı M. Rəsulzadə Müsavat fraksiyası adından Azərbaycan parlamentinin sədrinin müavini vəzifəsinə M. Cəfərovu təklif etmişdir. Parlamentin 47 üzvü M. Cəfərovun lehinə, 5 üzvü isə əleyhinə səs vermişdir. Beləliklə, o, Azərbaycan parlamentinin sədrinin müavini seçilmiş və onun iclaslarına sədrlik etmişdir. Azərbaycan parlamenti onun sədrliyi altında AXC-nin ictimai, iqtisadi və mədəni inkişafına yönəlmiş qanunlar, qərarlar qəbul etmiş və sazişlər təsdiqləmişdir.

M. Cəfərov 1920-ci il aprelin 27-də parlamentin son iclasında gərgin müzakirədən sonra hakimiyyətin başda N. Nərimanov olmaqla Azərbaycan Müvəqqəti İnkilab Komitəsinə verilməsi haqqında qərarı imzalamışdır. M. Cəfərov Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti süquta yetirildikdən sonra Azərbaycan pambıqçılıq və şərəbçilik trestlərində hüquq məsləhətçisi vəzifəsində çalışmışdır. O, 1938-ci il mayın 15-də Bakıda vəfat etmiş və Sağan kəndində dəfn olunmuşdur. Bakıda onun adına küçə vardır.

Nəriman Nərimanov

may 1920 – may 1921

Azərbaycanın görkəmli dövlət və ictimai-siyasi xadimi, yazıçı və diplomat Nəriman Kərbəlayi Nəcəf oğlu Nərimanov 1870-ci il aprelin 14-də Tiflis şəhərində anadan olmuşdur. O, 1885-ci ildə Tiflis müsəlman ruhani məktəbini bitirdikdən sonra Qori şəhərindəki Zaqafqaziya müəllimlər seminariyasına daxil olmuş, burada Azərbaycan, rus və dünya ədəbiyyatı klassiklərini dərinlən öyrənməyə başlamışdır.

1890-cı ilin iyununda Zaqafqaziya müəllimlər seminariyasını müvəffəqiyyətlə bitirən N. Nərimanov Tiflis quberniyasının Borçalı qəzasının Qızıl Hacı kəndinə müəllim vəzifəsinə təyin edilmişdir. O, «Nadanlıq» adlı ilk bədii əsərini bu kənddə yazmışdır.

N. Nərimanov 1891-ci ildə Bakıya gəlmişdir. O, burada müəllimlik-maarifçilik işini davam etdirmişdir. Bakıda şəxsi gimnaziyada Azərbaycan və rus dilləri müəllimi işləmişdir.

N. Nərimanov Azərbaycanın qabaqcıl ziyalılarının köməyi ilə 1894-cü ildə Bakıda Şərqdə ilk ictimai xalq kitabxanasını – oxu zalını açmışdır.

1902-ci ildə Bakı kişi gimnaziyasında ekstern imtahan verib attestat alaraq Odessa şəhərində Novorossiysk universitetinin tibb fakültəsinə daxil olmuşdur.

1905-ci ildə Bakıda Hümmət sosial-demokratik partiyasına daxil olmuş, İran sosial-demokratik partiyası olan Mücahidin yaradılmasında iştirak etmişdir.

1809-1913-cü illərdə N. Nərimanov Həştərxanda «Rusiya» sığorta cəmiyyətində həkim işləməklə yanaşı fəal ədəbi və siyasi fəaliyyətini davam etdirmişdir. N. Nərimanov 1913-cü il iyulun 15-də Bakıya qayıtmışdır. O, Bakının müxtəlif müalicəxanalarında həkim, şöbə müdiri və müdir vəzifələrində çalışmışdır.

1917-ci il aprelin 15-20-də Bakıda Ümumqafqaz müsəlmanlarının qurultayı keçirilmişdir. N. Nərimanov Hümmət Komitəsinin tapşırığı ilə qurultayda iştirak etmiş, M. Rəsulzadə, Ə. Topçubaşov, M. Hacinski və b. ilə birgə qurultayın Rəyasət Heyətinə seçilmişdir.

N. Nərimanov 1917-ci ilin aprel-dekabr aylarında Hümmət təşkilatı üzvlərinin iclaslarına sədrlik etmiş, komitəsinin sədri seçilmiş, onun redaktorluğu ilə «Hümmət» qəzeti nəşr olunmuşdur. Bakı şəhər dumasına seçilmişdir.

N. Nərimanov 1918-ci il mart soyğırımının qarşısının alınması üçün müsəlman sosialist partiyalarının bürosunu təşkil etmiş, Təzəpir məscidində Bakı əhalisinin mitinqində çıxış etmişdir.

1918-ci il aprelin 25-də Bakı fəhlə, əsgər və matros sovetinin iclasının qərarı ilə yaradılan Bakı Xalq Komissarları Sovetinin şəhər təsərrüfatı komissarı vəzifəsində işləmişdir.

N. Nərimanov 1918-ci ilin iyununda Bakıda sovet hakimiyyəti çətin vəziyyətə düşdüyü zaman ağır xəstələnmişdir. Bu vaxt onun xəstələnməsi haqqında «Hümmət» qəzeti məlumat vermişdir. N. Nərimanov xəstəliyinin ağırlığına görə həkimlərin məsləhəti ilə Həştərxana getmişdir.

1918-1919-cu illərdə N. Nərimanov Həştərxan şəhərində fəaliyyət göstərmişdir.

N. Nərimanov 1919-cu il iyunun axırlarında RK (b) P MK tərəfindən Moskvaya çağırılmışdır. O, ilk dəfə olaraq burada RSFSR Xalq Komissarları Sovetinin sədri V. İ. Leninlə görüşmüşdür. O, V. İ. Leninlə Qafqazda baş verən hadisələr, sovet hakimiyyəti uğrunda mübarizə problemləri, kommunistlərin fəaliyyəti, Şərqdə sovet hakimiyyəti və s. məsələlər haqqında ətraflı söhbət etmişdir. V. İ. Lenin ilk dəqiqələrdən hiss edir ki, onun həmsöhbəti N. Nərimanov Şərq məsələlərini dərinlən və incəlikləri ilə bilən bir şəxsdir.

1919-cu ilin iyulundan – 1920-ci ilin mayına qədər N. Nərimanov Moskvada müxtəlif vəzifələr daşımışdır: RSFSR Xalq Xarici İşlər Komissarlığının Yaxın Şərq şöbəsinin müdiri, RSFSR Xalq Milli İşlər Komissarının müavini və komissarlığın kollegiya üzvü.

Aprelin 27-də Azərbaycan Müvəqqəti İnkilab Komitəsi yaradıldıqda N. Nərimanov qiyabi olaraq onun sədri seçilmişdir. Aprelin 28-də Azərbaycan Müvəqqəti İnkilab Komitəsinin iclasında Azərbaycan Xalq Komissarlar Soveti təşkil olundu. Azərbaycan Xalq Komissarlar Sovetinin sədri və xarici işlər komissarı vəzifələrinə N. Nərimanov təsdiq edilmişdir.

Mayın 16-da N. Nərimanov Bakıya gəlmişdir. Qırmızı bayraqlarla, şüarlarla bəzədilmiş vağzalda böyük təntənə ilə qarşılanmışdır.

N. Nərimanov 1920-ci il aprelin 28-dən 1922-ci il martın 12-ə kimi Azərbaycan İnkilab Komitəsinin, Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Sovetinin və Müdafiə Şurasının sədri vəzifələrində çalışmışdır. O, Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin ilk vaxtlarında daxili və beynəlxalq vəziyyətin gərginliyi ilə əlaqədar olaraq 1920-ci il apreldən mayın əvvəlinədək Azərbaycan xalq xarici işlər komissarı vəzifəsini də daşımış, sonralar bu vəzifəni müavini M. Hüseynov tutmuşdur.

1922-ci il martın 11-12-də Tiflisdə Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan Mərkəzi İcraiyyə Komitələrinin səlahiyyətli konfransında Zaqafqaziya Sovet Federativ Sosialist Respublikaları (ZSFSR) təşkil edildiyi bildirilmişdir. ZSFSR-in Rəyasət Heyəti seçilmişdir. Onun tərkibinə N. Nərimanov da daxil olmuşdur. Sonra konfrans ZSFSR-in N. Nərimanov, A. Bekzadyan və P. Mdivanidən ibarət üç sədrini seçmişdir. Onlar növbə ilə Zaqafqaziyanın bütün işlərinə rəhbərlik etmişlər.

1922-ci il dekabrın 30-da SSRİ I Sovetlər qurultayı çağırıldı. Qurultayda RSFSR, Ukrayna, Belorusiya və ZSFSR birləşərək SSRİ-ni yaratdılar. Qurultay SSRİ-nin ali qanunverici orqanını – SSRİ MİK-i seçdi. 1923-cü il yanvarın 2-də SSRİ MİK-in birinci sessiyası oldu. Sessiya SSRİ MİK Rəyasət Heyətini və SSRİ-nin yaradılmasında iştirak edən respublikaların sayına görə SSRİ MİK-in dörd sədrini – M. Kalinin, N. Nərimanov, Y. Petrovski, A. Çervyakovu seçmişdir.

1923-1925-ci illərdə N. Nərimanov Moskvada SSRİ MİK sədrilərindən biri kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Bununla belə, N. Nərimanov bir sıra sovet rəhbərləri və bəzi şəxslər tərəfindən mənəvi təqiblərə məruz qalmış, ona millətçi damğası vurulmuşdur.

N. Nərimanov Moskvada 1925-ci il martın 19-da axşam qəflətən vəfat etmişdir. Bəzi araşdırmaçıların yazdığına görə, onu Kremldə zəhərləmişlər. Martın 20-də xalqın vidalaşması üçün onun cənazəsi Sovetlər Evinin Sütunlu zalına qoyulmuşdur. Dəfn matəm günü elan edilmişdir. Martın 23-də N. Nərimanov Moskvada Qızıl

meydanda, V. İ. Leninin Movzoleyinin yanında müsəlman qaydası ilə torpağa tapşırılmışdır. N. Nərimanov müsəlman Şərqinin Qızıl meydanda dəfn olunan ilk nümayəndəsidir.

Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi işləmiş H. Əliyevin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə 70-ci illərin əvvəllərində Bakıda N. Nərimanova möhtəşəm abidə qoyulmuşdur.

Ölkənin paytaxtında N.Nərimanovun adına rayon, prospekt və küçə vardır.

Mirzədavud Hüseynov

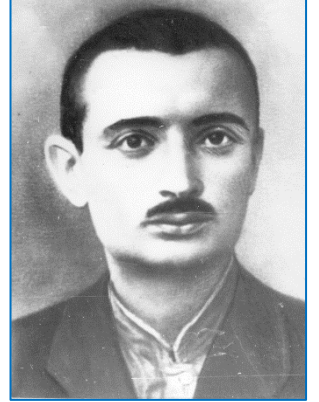
2 may 1921 – dekabr 1921

Azərbaycan SSR xalq xarici işlər komissarı

yanvar 1923 – yanvar 1924

ZSFSR xalq xarici işlər komissarı

Mirzədavud Bağır oğlu Hüseynov 1894-cü ilin martında Bakı şəhərində ruhani ailəsində anadan olmuşdur. O, 1906-cı ildə ödənişsiz şəhər məktəbini bitirmiş və Bakı realnı məktəbinə daxil olmuşdur. Bu dövrdə baş vermiş Rusiya inqilabı onun dünyagörüşünün formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. 1913-cü ildə Bakı realnı məktəbini müvəffəqiyyətlə bitirən M. Hüseynov Moskvaya gedərək Kommersiya İnstitutunun iqtisadiyyat fakültəsinə daxil olmuşdur. 1917-ci ilin may ayında bütün imtahanları verib Bakıya qayıtmışdır.

1917-ci ilin iyulunda M. Hüseynov Müsəlman İctimai Təşkilatları Komitəsinə Bakı müsəlman tələbələri tərəfindən nümayəndə göndərilmiş və onun şurasına seçilmişdir.

M. Hüseynov 1917-1918-ci illərdə Bakıda müsəlman tələbələri arasında inqilabi iş aparmış, tələbə komitəsi yaratmış, Bakı Müsəlman Beynəlmiləl Partiya komitəsinin katibi olmuşdur.

1918-1919-cu illərdə M. Hüseynov Hümmət Partiyasının üzvü, sədrin müavini, sonra isə sədri kimi Bakının müsəlman fəhlələri arasında iş aparmışdır. O, eyni zamanda bu dövrdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Maliyyə Nazirliyində şöbə müdiri vəzifəsində çalışmışdır.

1920-ci il fevralın 11-12-də Bakıda gizli şəraitdə Azərbaycan kommunist təşkilatlarının I qurultayı keçirilmişdir. M. Hüseynov AK (b) P MK Rəyasət Heyətinin sədri təsdiq edilmişdir.

AK(b)P MK-nın ilk azərbaycanlı rəhbəri olmuş M. Hüseynov bu vəzifəyə seçildikdən sonra partiyanın sıralarının artması və təşkilatlarının sayının çoxalması sahəsində xeyli iş görməyə başladı.

M. Hüseynov bu dövrdə RK(b)P Qafqaz Ölkə Komitəsinin təşəbbüsü nəticəsində yaradılmış Hərbi inqilabi qərargahın sədri kimi başqa inqilabçılarla bərabər AXC hökumətini devirəcək XI Qızıl ordu komandanlığı ilə birlikdə ordu hissələrinin və Bakı fəhlələrinin birgə hərbi əməliyyatı planının tərtibində fəal iştirak etmişdir.

1920-ci il aprelin 26-da AK (b) P MK-nın və Bakı Bürosunun birgə təcili iclası keçirilmiş və üsyana rəhbərlik etmək üçün Azərbaycan Müvəqqəti İnqilab Komitəsi yaradılmışdır. Onun tərkibinə A. Əlimanov, D. Bünyadzadə, Ə. Qarayev, Q. Musabəyov, N. Nərimanov və H. Sultanovla birlikdə M. Hüseynov da daxil olmuşdur.

Aprelin 27-dən 28-nə keçən gecə AXC hökuməti süqut etdi, Azərbaycan parlamenti buraxıldı, Azərbaycanda sovet hakimiyyəti təşkil edilməyə başlandı. Aprelin 28-də Azərbaycan Müvəqqəti İnqilab Komitəsinin iclasında yeni sovet hökuməti – N. Nərimanov başda olmaqla Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikası Xalq Komissarları Soveti təşkil olundu. N. Nərimanov Azərbaycan XKS-nin sədri və xalq xarici işlər komissarı, M. Hüseynov XKS sədrinin müavini və xalq maliyyə komissarı təsdiq edildi.

M. Hüseynov N. Nərimanov Bakıya gələnə kimi rəsmi olaraq istər Azərbaycan Müvəqqəti İnkilab Komitəsinə, istərsə də Azərbaycan SSR XKS-ə sədrlik etmiş, Azərbaycan MİK və Azərbaycan SSR XKS-nin verdiyi dekret və sərəncamları imzalamışdır.

1920-ci il mayın 5-də M. Hüseynovun sədr kimi ilk imzaladığı dekretlərdən biri Azərbaycan kəndlilərinin uzun illərdən bəri həsrətində olduğu torpağın onlara verilməsi haqqında dekret olmuşdur.

1920-ci il oktyabrın 2-də Bakı Sovetinin sessiyası keçirildi. Sessiyanın gündəliyində birinci məsələ xalq xarici işlər komissarının «Çevriliş zamanından Sovet Azərbaycanının xarici siyasəti haqqında» məruzəsi idi. Bu məsələ haqqında M. Hüseynov geniş və ətraflı məlumat vermişdir. O, məruzəsində Sovet Azərbaycanının yaxın qonşuları olan Gürcüstan və Ermənistanla, Azərbaycan neftinə böyük maraq göstərən Qərb dövlətləri ilə apardığı siyasi münasibətlərdən ətraflı danışmışdır.

1921-ci il mayın 6-19-da I Ümumazərbaycan Sovetlər qurultayı oldu. M. Hüseynov qurultayın Rəyasət Heyətinə seçilmiş və qurultayın gündəliyinin 6-cı məsələsinə dair – «Xarici siyasət haqqında» məruzə etmişdir.

M. Hüseynov xalq xarici işlər komissarı kimi bir sıra dövlətlərə məktub, nota və teleqramlar göndərmiş, Tiflisdə ingilis və fransız nümayəndələri ilə əsirlərin dəyişdirilməsinə dair danışıqlar aparmış, Bakıdakı xarici ölkə nümayəndəlikləri, Azərbaycanın xaricdəki nümayəndəlikləri ilə yazışmalar aparmışdır. Bununla belə, onun xalq xarici işlər komissarı işlədiyi müddətdə Azərbaycanın xarici ölkələrdəki nümayəndəlikləri ləğv edilmiş, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici dövlətlərin nümayəndəlikləri respublikadan çıxarılmışdır.

M. Hüseynov I Ümumazərbaycan Sovetlər qurultayında Azərbaycan MİK üzvü seçilmiş və Azərbaycan MİK-in mayın 21-də keçirilmiş I sessiyasında Azərbaycan XKS tərkibinə daxil olmuş, xalq xarici işlər komissarı və Ali İqtisadi Şuranın sədri təsdiq edilmişdir.

M. Hüseynov bu dövrdə Azərbaycanın əsas siyasi rəhbərlərindən biri kimi respublikada sovet hakimiyyətinin möhkəmləndirilməsi, sosialist tədbirlərinin həyata keçirilməsi, yeni sovet iqtisadiyyatı və mədəniyyətinin yaradılması uğrunda var qüvvəsi ilə çalışmışdır.

Azərbaycan MİK 1922-ci il 15 may tarixli qərarı ilə XXİK-i ləğv etdi. Azərbaycan XKS isə iyunun 21-də bu barədə müvafiq qərar qəbul etdi.

1922-ci ildə Moskvaya çağırılmış M. Hüseynov RSFSR milli işlər komissarının müavini vəzifəsində çalışmışdır.

1922-1929-cu illərdə M. Hüseynov bir sıra rəhbər vəzifələrdə çalışmışdır. O, ZSFSR XKS sədrinin müavini, xarici işlər komissarı, maliyyə komissarı olmuşdur. M. Hüseynov bu vəzifələrdə Zaqafqaziya respublikalarının sənayesinin, kənd təsərrüfatının inkişaf etməsi, maliyyə cəhətdən möhkəmlənməsi sahəsində xeyli əmək sərf etmiş və özünü böyük və bacarıqlı təşkilatçı kimi göstərmişdir. M. Hüseynov bu dövrdə Zaqafqaziyada ağır sənayenin və kimya sənayesinin inkişaf etdirilməsinə böyük diqqət yetirmişdir. O, qeyd edirdi ki, kənd təsərrüfatının səmərələşdirilməsi, yeni fabriklər və zavodların tikilməsi kimya sənayesinin inkişafından asılıdır.

ÜİK (b) P MK M. Hüseynovu Moskvaya çağırmış və onu rəhbər partiya işinə göndərmişdir. O, 1931-1934-cü illərdə Tacikistan Kommunist Partiyası MK-nın birinci katibi vəzifəsində çalışmışdır.

M. Hüseynov ömrünün son illərində Moskvada işləmişdir. 1934-1937-ci illərdə o, RSFSR Xalq Maarif Komissarlığında qeyri-rus natamam və orta məktəblər idarəsi rəisinin müavini işləmişdir.

M. Hüseynov 1937-ci ildə repressiya edilərək öldürülmüşdür.

Mahmud Əliyev

sentyabr 1944 – 24 sentyabr 1958

Mahmud İsmayıl oğlu Əliyev 1908-ci ildə Bakı şəhərində qulluqçu ailəsində anadan olmuşdur. O, 1926-cı ildə Bakıda orta məktəbi, 1931-ci ildə isə Azərbaycan Tibb İnstitutunun müalicə fakültəsini bitirmişdir.

1931-1936-cı illərdə Kəlbəcər və Cəbrayıl rayonlarında poliklinika müdiri, rayon xəstəxanasının baş həkimi, rayon səhiyyə şöbəsinin müdiri və s. vəzifələrdə çalışmışdır.

1932-ci ildə Azərbaycan Dövlət Siyasi İdarəsi sərhəd qoşunlarının birində həkim işləmişdir.

1936-cı ildə Xalq Səhiyyə Komissarlığının qərarı ilə elmi iş üçün rayondan çağırılmışdır. 1936-1938-ci illərdə Azərbaycan Tibb İnstitutunun aspiranturasında oxumuş, Azərbaycan SSR Xalq Səhiyyə Komissarlığı tibbi təhsil, elm və ali məktəb idarəsinin rəisi, Bakı səhiyyə şöbəsinin müdiri olmuşdur. 1937-ci ildə Naxçıvan MSSR Naxçıvan rayonundan SSRİ Ali Sovetinə keçirilən ilk seçkilərdə İttifaq Sovetinə deputat seçilmişdir.

1938-1943-cü illərdə M. Əliyev Azərbaycan Tibb İnstitutunun rəhbəri işləmişdir. O, bu vəzifədə elmi-tədqiqat, tələbələr arasında tərbiyə işinin və təhsilin keyfiyyətinin yüksəlməsi sahəsinə böyük diqqət vermişdir.

M. Əliyev 1943-1944-cü illərdə Azərbaycan K (b) P MK-nın ali və orta məktəblər şöbəsinə başçılıq etmiş və SSRİ xalq xarici işlər komissarının müavini vəzifəsində işləmişdir.

1944-cü il yanvarın 28-dən fevralın 1-dək keçirilmiş SSRİ Ali Sovetinin X sessiyasının qəbul etdiyi qanunlara əsasən xarici dövlətlərlə bilavasitə əlaqə saxlamaq, beynəlxalq əlaqələri daha da genişləndirmək və artırmaq məqsədi ilə müttəfiq respublikalarda Xalq Xarici İşlər Komissarlıqları təşkil edilməyə başlandı. Bu dövrdə Azərbaycan Xalq Xarici İşlər Komissarlığı yaradılmış və onun ilk komissarı M. Əliyev təyin edilmişdir. O, bu vəzifədə Azərbaycan Respublikasının səlahiyyətli nümayəndəsi kimi bir sıra ölkələrlə iqtisadi və mədəni əlaqələrin yaradılmasında, beynəlxalq toplantı və müşavirələrdə SSRİ nümayəndə heyətlərinin tərkibində iştirak etmişdir. Lakin bu illərdə Xarici İşlər Nazirliyi yalnız formal olaraq fəaliyyət göstərmiş, demək olar ki, real səlahiyyətləri olmamışdır.

M. Əliyev 1950-1953-cü illərdə Azərbaycan SSR səhiyyə naziri, 1953-1958-ci illərdə isə Azərbaycan Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun direktoru olmuşdur. O, Azərbaycanda səhiyyə işinin təşkili, yeni-yeni xəstəxana, poliklinika və s. səhiyyə ocaqlarının açılması, onların bilikli və bacarıqlı kadrlarla təmin edilməsi və gənc həkimlərin bilik və təcrübəsinin artırılması sahəsində xeyli iş görmüşdür.

M. Əliyev xidmətlərinə görə Qırmızı Əmək Bayrağı ordeni, iki dəfə Şərəf nişanı ordeni və müxtəlif medallarla təltif edilmişdir.

Ona eyni zamanda fəvqəladə və səlahiyyətli səfir dərəcəsi və Azərbaycanın əməkdar həkimi fəxri adı verilmişdir.

M. Əliyev SSRİ Ali Sovetinin, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, plenum, konfrans, qurultay və sessiyaların nümayəndəsi olmuşdur.

M. Əliyev 1958-ci il sentyabrın 24-də Bakı şəhərində vəfat etmiş və Fəxri xiyabanda dəfn edilmişdir.

Tahirə Tahirova

aprel 1959 – 23 noyabr 1983

Azərbaycanın görkəmli ictimai, siyasi və dövlət xadimlərindən biri Tahirə Əkbər qızı Tahirova 1913-cü il noyabrın 7-də Zakaspi vilayətinin (Türkmənistan) Bayraməli şəhərində müəllim ailəsində anadan olmuşdur.

1920-ci ildə Tahirovlar ailəsi Bakıya köçmüşdür. Tahirə xanım Bakıda məktəbə getmiş və 1929-cu ildə onu müvəffəqiyyətlə bitirərək Azərbaycan Neft İnstitutunun nəzdindəki fəhlə fakültəsinə daxil olmuşdur. 1935-ci ildə Azərbaycan Neft İnstitutunun dağ-mədən fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş və Azərbaycan Elmi-Tədqiqat İnstitutuna elmi işçi göndərilmişdir.

Sovet Azərbaycanının 15 illiyinin təntənə ilə qeyd edilməsi münasibəti ilə 1936-cı ilin yanvarında Moskvada sovet partiya və hökumət rəhbərləri Azərbaycan nümayəndə heyətini qəbul etmişdilər. Onlar arasında gənc neft mühəndisi T. Tahirova da var idi. Bakıya qayıtdıqdan sonra elmi işi bir kənara qoyub bilavasitə istehsalatda çalışmağa başlamışdır. 1936-1937-ci illərdə o, gənc neft mühəndisi kimi Bakının neft mədənlərində çalışmışdır.

T. Tahirova 1937-1940-cı illərdə Azərbaycan Sənaye İnstitutunun Neft yataqlarının istismarı kafedrasının aspirantı və assistenti olmuşdur.

1940-1942-ci illərdə Azərbaycan Elmi-Tədqiqat İnstitutunda çalışmış və respublika neft sənayesinin tərəqqisi, yeni-yeni elmi nailiyyətlərin və səmərəli təkliflərin, ixtiraların tətbiqi sahəsində xeyli iş görmüşdür.

İstehsalatda və elmi işdə təcrübə qazanan T. Tahirova partiya işinə irəli çəkilmişdir. O, 1942-1949-cu illərdə Azərbaycan K(b)P MK neft şöbəsi müdirinin müavini, MK katibinin neft üzrə müavini, Azərbaycan K(b)P Bakı Komitəsinin kadrlar üzrə katibi olmuşdur.

Azərbaycan xalqına və dövlətinə xidmətdən usanmayan T. Tahirova müsəlman dini ayinlərinə riayət etdiyini Azərbaycan K(b)P MK və hökumətindən gizlətdiyi üçün partiya töhməti almış və bütün vəzifələrindən götürülmüşdür. O, yenidən elmi-tədqiqat və müəllimlik işinə qayıdaraq 1949-1954-cü illərdə Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutunun Neft və qaz yataqlarının istismarı kafedrasının müəllimi işləmiş və gənc neftçi kadrların yetişdirilməsində fəaliyyət göstərmişdir. 1953-cü ildə namizədlik dissertasiyasını müdafiə etmiş və texniki elmlər namizədi elmi dərəcəsini almışdır. Eyni zamanda o, 1954-cü ilin iyununda qiyabi olaraq Sov. İKP MK yanında Ali Partiya məktəbini bitirmişdir.

1954-1957-ci illərdə T. Tahirova Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı Şurasının sədri olmuşdur.

T. Tahirova 1957-1963-cü illərdə Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Dövlət Elm və Texnika Komitəsinin sədri və Dövlət Elmi-Tədqiqat İşlərini Əlaqələndirmə Komitəsinin sədri vəzifələrində çalışmışdır.

1959-1983-cü illərdə o, Azərbaycan SSR xarici işlər naziri və Nazirlər Soveti sədrinin müavini (1963- 1968) işləmişdir. T. Tahirova xarici işlər naziri kimi Azərbaycanın xarici ölkələrlə iqtisadi, elmi-texniki və mədəni əlaqələrinin ildən-ilə genişləndirilməsində, respublikanın sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələrinin SSRİ-nin xaricdəki ticarət-sənaye sərgi və yarmarkalarında öz mallarını nümayiş etdirməsində, Bakıda Bolqarıstan,

Macarıstan, ADR, ABŞ və s. ölkələrin ixtisaslaşdırılmış sərgilərinin, Fransa, Danimarka, Portuqaliya, Avstriya və İtaliyada isə Azərbaycanın təmsalında SSRİ günlərinin keçirilməsində, xarici diplomatlarla danışıqlar aparılmasında, eyni zamanda BMT Baş Assambleyasının XII, XXIII, XXX sessiyalarında sovet nümayəndə heyətləri tərkibində iştirak etmişdir.

70-80-ci illərdə Azərbaycanın beynəlxalq iqtisadi, mədəni, elmi-texniki və b. əlaqələri xeyli artdı, coğrafiyası daha da genişləndi. Moskvanın vasitəsi və ciddi nəzarəti altında həyata keçirilən bu əlaqələrə bilavasitə Azərbaycan KP MK və Beynəlxalq əlaqələr şöbəsi rəhbərlik edirdi. Həmin illərdə Azərbaycanda bir sıra beynəlxalq tədbirlər keçirildi.

T. Tahirova deputatı kimi SSRİ Ali Sovetinin, Azərbaycan Ali Sovetinin sessiyalarında, Azərbaycan Kommunist Partiyası Bakı Komitəsinin plenumlarında, konfranslarında iştirak etmiş, Azərbaycan Ali Soveti Rəyasət Heyətinin, Azərbaycan KP MK-nın üzvü seçilmişdir.

T. Tahirova Azərbaycanın ictimai həyatında fəal iştirakına görə hökumət tərəfindən Lenin ordeni, 5 dəfə Qırmızı Əmək Bayrağı, Şərəf nişanı, Xalqlar dostluğu ordenləri və bir çox medallarla təltif edilmişdir.

1991-ci il oktyabrın 26-da Bakıda vəfat etmiş və Fəxri xiyabanda dəfn olunmuşdur.

Elmira Qafarova

1 dekabr 1983 – 22 dekabr 1987

Azərbaycanın ictimai, siyasi və dövlət xadimlərindən biri Elmira Mikayıl qızı Qafarova 1934-cü il martın 1-də Bakıda qulluqçu ailəsində anadan olmuşdur. 1953-cü ildə orta məktəbi müvəffəqiyyətlə, 1958-ci ildə isə Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. O, Universitetdə oxuduğu zaman ən fəal tələbələrdən olmuş və Azərbaycan Dövlət Universitetinin komsomol komitəsinin katibi vəzifəsində işləmişdir.

1958-1961-ci illərdə E. Qafarova ADU-nun aspirantı olmuş və namizədlik dissertasiyasını müdafiə edib filologiya elmləri namizədi elmi dərəcəsinə almışdır.

E. Qafarova 1961-1962-ci illərdə Azərbaycan KP MK-da elm və ali məktəblər şöbəsində təlimatçı, 1961-1962-ci illərdə isə Azərbaycan Lenin Kommunist Gənclər İttifaqının (LKGİ) katibi vəzifələrində çalışmışdır. Tezliklə respublika gəncləri arasında böyük hörmət və nüfuz qazanan E. Qafarova Azərbaycan LKGİ-nin birinci katibi seçilmişdir. O, bu vəzifədə 1966-1970-ci illərdə işləmişdir.

E. Qafarova 1970-1971-ci illərdə Azərbaycan KP MK mədəniyyət şöbəsi müdirinin müavini, 1971-1980-ci illərdə isə Azərbaycan KP Bakı Komitəsinin ideologiya katibi olmuşdur. O, bu vəzifədə Bakı şəhərinin abadlaşdırılması, yaşıllaşdırılması, fəhlələrin, xüsusən gənc fəhlələrin partiyanın ideoloji mübarizəsinə cəlb edilməsi sahəsində xeyli iş görmüşdür.

1980-1983-cü illərdə Azərbaycan SSR maarif naziri vəzifəsində çalışmış E. Qafarova Azərbaycanda maarifçiliyin yayılmasında, məktəb şəbəkələrinin çoxaldılmasında, savadlı, bilikli, təcrübəli müəllimlərlə təmin olunmasında, uşaqların təhsilə cəlb edilməsində yaxından iştirak etmişdir.

E. Qafarova 1983-1987-ci illərdə Azərbaycan SSR xarici işlər naziri vəzifəsini daşımışdır. E. Qafarova xarici işlər naziri kimi Azərbaycanın Avropa, Asiya və Afrikanın bir sıra ölkələri ilə siyasi, ictimai və mədəni əlaqələrinin genişləndirilməsi, bir-birinə nümayəndələr göndərməsi sahəsində, beynəlxalq müşavirə, konfrans və sessiyalarda yaxından iştirak etmişdir. O, 1984-cü ilin oktyabrında BMT Baş Məclisinin XXXIX sessiyasının və onun komitələrinin iclaslarında iştirak və çıxış etmişdir.

1987-1989-cu illərdə E. Qafarova Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti sədrinin müavini vəzifəsində çalışmışdır. O, bu vəzifədə də humanitar sahələrə – elm, mədəniyyət, maarif sahələrinə rəhbərlik etmişdir.

E. Qafarova 1989-1990-cu illərdə Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin sədri olmuşdur.

1990-cı ilin mayından respublikada prezident idarəçiliyinə keçildi, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti və onun sədri vəzifəsi ləğv olundu. E. Qafarova deputatlar tərəfindən yekdilliklə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin sədri seçildi. O, 1990-1992-ci illərdə Azərbaycan Ali Sovetinə sədrlik etmişdir. E. Qafarova yaranmış ağır şəraitə baxmayaraq, Ali Sovetin sessiyalarını müntəzəm çağırır, qoyulan məsələlərin həllinə və respublikanın tam müstəqil olmasına, beynəlxalq aləmdə tanınmasına və nüfuzunun artmasına çalışırdı. E. Qafarova Ali Sovetin sədri olduğu dövrdə Azərbaycan xalqı üçün tarixi əhəmiyyətli qərarlar qəbul olunmuş və hadisələr baş vermişdir.

Məsələn, 1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin elan edilməsi; oktyabrın 29-da onun müstəqilliyinin tanınması haqqında «Dünya birliyinin üzvü olan dövlətlərin parlament və hökumətlərinə Ali Sovetin müraciəti»; 1992-ci il martın 2-də Azərbaycan Respublikasının BMT-də qəbul edilməsi və s.

E. Qafarova dəfələrlə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, Azərbaycan KP MK və Bakı Komitəsinin üzvlüyünə namizəd və üzvü, Ümumittifaq İLKGİ MK və Azərbaycan LKGİ MK üzvü olmuşdur. Azərbaycan Ali Sovetinin sessiyalarında, Azərbaycan KP və Bakı Komitəsinin, Ümumittifaq LKGİ və Azərbaycan LKGİ-nin plenum, konfrans və qurultaylarında iştirak etmişdir.

O, bir ictimai və dövlət xadimi kimi iki dəfə “Qırmızı Əmək bayrağı” və “Şərəf nişanı” ordenləri ilə mükafatlandırılmışdır.

Elmira Qafarova 1993-cü il avqustun 1-də Bakı şəhərində vəfat etmiş və I Fəxri xiyabanda dəfn olunmuşdur.

Hüseynağa Sadıqov

23 yanvar 1988 -29 may 1992

Hüseynağa Hüseyn oğlu Sadıqov 1940-cı il martın 14-də Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 1958-ci ildə Bakı şəhər 132 №-li orta məktəbi bitirmişdir. 1958-1963-cü illərdə M. F. Axundov adına Azərbaycan Dövlət Xarici Dillər İnstitutunun alman dili şöbəsində təhsil almışdır. 1962-ci ildən «İnturist»də işlər idarəsinin müavini, 1970-ci ildən Azərbaycan KP MK xarici əlaqələr şöbəsində təlimatçı, 1974-cü ildən Almaniya Demokratik Respublikasının Leypsiq şəhərində SSRİ konsulluğunda vitse-konsul, 1980-ci ildən ADR-in Rostok şəhərində SSRİ konsulluğunda konsul olmuşdur.

1988-ci il yanvarın 27-dən 1992-ci ilin may ayınadək Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri vəzifələrində işləmişdir. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonrakı ilk yeddi ayda xarici işlər naziri olmuş, onun tanınması, ikitərəfli və çoxtərəfli əlaqələrinin qurulmasından ötrü böyük səylər göstərmişdir.

1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra Xarici İşlər Nazirliyi yenidən qurulmağa başladı, yeni idarə və şöbələr yaradıldı. Azərbaycanın müstəqilliyini de-facto olaraq bir çox dövlətlər tanımağa başladı. Bir sıra 4rdövlətlər Azərbaycanda, o cümlədən Azərbaycan Respublikası bir sıra dövlətlərdə səfirlik və konsulluqlarını açdı. Azərbaycan beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olmağa başladı. Azərbaycan Respublikası İslam Konfransı Təşkilatına, BMT-yə və b. üzv oldu. İran, Türkiyə və b. ölkələrlə bir sıra ikitərəfli müqavilələr imzalandı. H. Sadıqov 1992-ci ilin iyununda Azərbaycan Respublikasının AFR, İsveçrə, Hollandiya və Lüksemburqda Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri təyin edilmişdir. O, Azərbaycanın Avropa ölkələrində ilk səfiri olmuşdur. Azərbaycanla AFR arasında siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələrin və münasibətlərin təşkili və inkişafı üçün xeyli səy göstərmişdir. Bir səfir kimi H. Sadıqov Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarının işğalına son qoyması məsələlərində, Dağlıq Qarabağ probleminin həllində ölkəmizin ədalətli mövqeyinin Almaniyə tərəfindən müdafiə edilməsində səmərəli fəaliyyət aparmışdır.

Almaniyadan Azərbaycana müxtəlif səviyyəli nümayəndə heyətləri səfər etmişdir. İki ölkə arasında işgüzar əlaqələr qurulmuş və inkişaf etdirilmişdir.

H. Sadıqov Almaniyə, İsveç, Hollandiya və Lüksemburqda Azərbaycan diasporasının formalaşmasına səylər etmişdir.

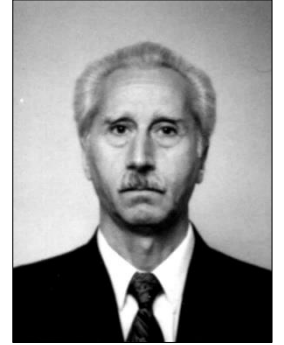
Hüseynağa Sadıqov 2004-cü ildən təqaüdə çıxmışdır.

Tofiq Qasımov

4 iyun 1992 - 26 iyun 1993

Tofiq Məsim oğlu Qasımov 1938-ci il aprelin 10-da Azərbaycan Respublikası Ağdaş rayonunun Ləki kəndində anadan olmuşdur. 1960-cı ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin fizika-riyaziyyat fakültəsini bitirmiş, təyinat əsasında Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının Fizika İnstitutunda işə başlamışdır. Aspiranturanı Leninqrad şəhərində A. F. İoffe adına Fizika-Texnika İnstitutunda «Bərk cisimlərin nəzəriyyəsi» laboratoriyasında bitirmişdir. 1969-cu ilin aprel ayında Leninqrad şəhərində SSRİ Elmlər Akademiyasının Yarımkəçiricilər İnstitutunda namizədlik dissertasiyası müdafiə edərək fizika-riyaziyyat elmləri namizədi alimlik dərəcəsini almışdır.

1987-ci ildən siyasi fəaliyyətə başlamışdır. Elmlər Akademiyasının bir qrup əməkdaşı ilə birlikdə əvvəlcə «Bakı Alimlər Klubu»nu yaratmışdır. Onun və digər qurumların əsasında sonradan Azərbaycan Xalq Cəbhəsi təşkil edilmişdir. AXC-nin Təşəbbüs qrupunun və ilk idarə heyətlərinin üzvü, sədrin xarici əlaqələr üzrə müavini, AXC Məclisinin üzvü olmuşdur. 1989-cu ildən başlayaraq deputatlarla iş aparmaq üçün dəfələrlə Moskvaya SSRİ Ali Sovetinin sessiyalarına ezam olunmuşdur. Baltik ölkələri xalq cəbhələri, Rusiya, Ukrayna və Belorusiya xalq hərəkatlarının nümayəndələri və xalq deputatları ilə sıx əlaqə saxlamışdır. Müstəqil Litva Ali Məclisinin 1-ci sessiyasında çıxış etmişdir.

Azərbaycan SSR xalq deputatı seçilmiş, Azərbaycan Ali Sovetinin 1990-cı ilin yanvarın 22-də çağırılmış fəvqəladə sessiyasının işində iştirak etmişdir. Həmin sessiyada Sovet Ordusu və Daxili Qoşunlarının Bakıda törətdikləri cinayətləri tədqiq etmək üçün yaradılmış Azərbaycan Ali Sovetinin İstintaq Komissiyasına üzv seçilmişdir.

1990-cı ilin fevral ayında Moskvaya ezam edilmiş və 100-dən artıq xarici agentlik nümayəndələri və müxbirlərlə görüş keçirərək 20 yanvar qırğını barədə geniş məlumat vermiş, Qorbaçov başda olmaqla SSRİ rəhbərliyinin cinayətkar olduğunu dünyaya bəyan etmişdir. Azərbaycan Respublikası Ali Sovetində 23 sentyabr 1989-cu ildə qəbul edilmiş «Azərbaycan Respublikasının Suverenliyi haqqında Konstitusiya Qanunu»nun müzakirəyə çıxarılmasının təşəbbüskarlarından olmuş, onun hazırlanmasında Xalq Cəbhəsini təmsil etmişdir.

1991-ci ilin fevral ayında Azərbaycan Respublikası Ali Sovetində yaradılmış «Müstəqil Azərbaycan» deputat blokunun sədrilərindən biri idi. Əvvəllər Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Dövlət Quruculuğu komissiyasının üzvü, sonra isə sədri olmuşdur. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin yaradılması ilə Dövlət Quruculuğu və Hüquq Siyasəti komissiyasının sədri seçilmişdir.

1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin elan edilməsinin təşəbbüskarlarından və Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyi haqqında Konstitusiya aktının müəlliflərindən biridir.

1992-ci ilin may ayında xarici işlər naziri təyin edilmiş və 1993-cü ilin iyunun 26-dək bu vəzifədə çalışmışdır. Bu müddətdə Azərbaycanın 150-yə yaxın xarici ölkə ilə diplomatik əlaqələri qurulmuş, bəzi böyük dövlətlərin

Azərbaycanda, Azərbaycanın bu dövlətlərdə səfirlikləri açılmışdır. Diplomatik dərəcələrə dair qanunlar qəbul edilmişdir

BMT-nin 47-ci Baş Assambleyasında iştirak və məruzə etmişdir.

1994-cü il mayın 31-dək Milli Məclisin Dövlət Quruculuğu və Hüquq Siyasəti komissiyasının sədri vəzifəsini aparmışdır. Mayın 31-də Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin üzvlüyündən azad edilmişdir. 1995-ci il parlament seçkilərində Azərbaycan Respublikasının millət vəkili olaraq qalmışdır. 1995-ci ilin avqustundan Müsavat Partiyası Məclisinin və Divanının üzvü olmuşdur.

T.Qasimov 1996-cı ildən etibarən bir müddət Türkiyə universitetlərində dərs deyib. Sonra Norveçə mühacirət etmiş sonra isə İsveçrəyə köçmüşdü.

26 yanvar 2020-ci ildə yaşadığı İsveçrənin Lütsern şəhərində 81 yaşında vəfat edib və şəhər qəbiristanlığında dəfn olunub.

Həsən Həsənov

2 sentyabr 1993 – 16 fevral 1998

Azərbaycanın XX əsr görkəmli ictimai, dövlət və siyasi xadimlərindən, diplomat və alimlərindən biri Həsən Əziz oğlu Həsənov 1940-cı il oktyabrın 20-də Tiflis şəhərində anadan olmuşdur. 1958-ci ildə Tiflisdə 43 №-li orta məktəbi, 1963-cü ildə isə Azərbaycan Politexnik İnstitutunu bitirmiş və inşaatçı-mühəndis ixtisasına yiyələnmişdir. Bakı Ali siyasi məktəbini bitirərək politoloq ixtisası almışdır. Moskvada yuxarı dərəcəli məmurların ali kursunu (1969) və yuxarı dərəcəli siyasi xadimlərin ali kursunu (1981) bitirmişdir.

1962-ci ildən Bakı şəhər komsomol komitəsinin təbliğat və təşviqat şöbəsində təlimatçı, Bakı şəhəri Oktyabr rayon komsomol komitəsində ikinci katib, Azərbaycan Komsomolu Mərkəzi Komitəsi texniki peşə məktəblərinin şagirdləri ilə iş üzrə şöbə müdiri, 1966-cı ildə inşaat materialları və konstruksiyası institutunda aspirant, 1969-cu ildə Moskvada komsomolun Mərkəzi Komitəsinin məsul təşkilatçısı, 1971-ci ildən təlimatçı, şöbə müdiri, Azərbaycan KP MK-nın inşaat məsələləri üzrə şöbə müdirinin müavini, 1975-ci ildən Bakı şəhəri 26 Bakı komissarı rayonu (indiki Səbəyil rayonu) partiya komitəsinin birinci katibi, 1978-ci ildən Sumqayıt, Kirovabad (indiki Gəncə) şəhər partiya komitələrinin birinci katibi, 1981-ci ildən Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin ideologiya məsələləri, inşaat və nəqliyyat, iqtisadi məsələlər üzrə katibi, 1990-1992-ci illərdə Nazirlər Sovetinin sədri, Azərbaycan Respublikasının baş naziri, 1990-1991-ci illərdə SSRİ Nazirlər Sovetinin üzvü, 1992-1993-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının BMT-dəki daimi nümayəndəsi olmuşdur.

1977-ci ildən 2000-ci ilədək Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin deputatı, 1977-1981-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin komissiya sədri, 1979-1984-cü illərdə SSRİ Ali Sovetinin deputatı, SSRİ Ali Sovetinin inşaat komissiyasının üzvü olmuşdur. 1963-cü ildən 1980-ci ilədək Xalq Deputatları Sovetinin rayon və şəhər üzrə deputatı seçilmişdir.

H. Həsənov SSRİ tərkibində Azərbaycanın sonuncu baş naziri və müstəqil Azərbaycanın ilk baş naziri olmuşdur.

H. Həsənov xalqımızın tarixində ilk dəfə olaraq Azərbaycan Respublikasının BMT-dəki daimi nümayəndəliyinə rəhbərlik etmiş, müstəqil Azərbaycan Respublikasının fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri rütbəsini almışdır.

1993-cü il sentyabrın 2-də Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri təyin edilmişdir.

Azərbaycan dövləti onun xarici işlər naziri işlədiyi dövrdə Bloklara qoşulmamaq hərəkətinə qoşulmuş, NATO ilə “Sülh naminə tərəfdaşlıq” müqaviləsini, Avropada sabitlik paktını imzalamış, Avropa Birliyi İqtisadi Komissiyası ilə diplomatik münasibətlər qurmuşdur.

H. Həsənov BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının iclaslarında və Baş Assambleyanın sessiyalarında, BMT-nin İqtisadi və Sosial komissiyalarında, ATƏT-in xarici işlər nazirlərinin görüşlərində, Avropa Parlamentinin Siyasi

komitəsinin, NATO Şurasının, Şimali Atlantika Əməkdaşlığı Şurasının, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının, Ərəb Dövlətləri Cəmiyyətinin iclaslarında, iştirak etmişdir. Azərbaycan Respublikasının Avropa Parlamentində və NATO Şurasında nitq söyləyən ilk dövlət nümayəndəsi olmuşdur.

H. Həsənov Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulmuş dahi mütəfəkkir Mirzə Fətəli Axundovun həyat və fəaliyyətinə həsr edilmiş "Brüsseldən məktublar" pyesinin müəllifidir. H. Həsənov Tarixin hədəfi (Tarixin fəlsəfəsi), Nəriman Nərimanovun milli dövlətçilik baxışları və fəaliyyəti, "Türklüyümüz", "Misir amuleti və ieroqlifləri Azərbaycanda", "Qız qalası" adlı monoqrafiyaların, Azərbaycanın Avropaya inteqrasiyası əsərinin, çoxsaylı çıxışlar və məqalələr toplularının müəllifidir.

H. Həsənov 1998-ci ildə xarici işlər naziri vəzifəsindən azad edildikdən sonra elmi və bədii yaradıcılıqla məşğul olmuş, Azərbaycan arxivlərində aylarla yorulmaq bilmədən materiallar toplamış, dəyərli əsərlər yazmışdır.

2004-cü ildə Bakıda "SSRİ-də mili təmayülü hərəkat" mövzusunda namizədlik, 2006-cı ildə Tiflisdə "Tarixin fəlsəfəsi" mövzusunda tarix elimləri doktoru dissertasiyasını müdafiə etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı ilə 2004-2010-cu illərdə Azərbaycan Respublikasının Macarıstandakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri işləmiş, 2010-cu il martın 30-da isə Polşada fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri təyin edilmişdir.

Gürcü, rus, ingilis və türk dillərini bilir.

Tofiq Zülfüqarov

5 mart 1998 – 26 oktyabr 1999

Tofiq Nadir oğlu Zülfüqarov 1959-cu il noyabrın 1-də Rusiyanın Rostov-Don şəhərində həkim ailəsində anadan olmuşdur. 1961-ci ildə ailəsi ilə birlikdə Bakı şəhərinə köçmüşdür. 1966-1976-cı illərdə Bakı şəhərində 193 saylı orta məktəbdə təhsil almışdır.

1976-cı ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin Şərqsünaslıq fakültəsinin ərəb dili və ədəbiyyatı şöbəsinə daxil olmuş, 1981-ci ildə ərəb, rus dili və ədəbiyyatı müəllimi ixtisasına yiyələnmişdir. 1981-ci ildə SSRİ Silahlı Qüvvələri sıralarına çağırılmış, Yəmən Xalq Demokratik Respublikasının paytaxtı Ədən şəhərində

yerləşən Sakit okean hərbi-dəniz donanmasında xidmətə göndərilmişdir. 1984-cü ildən ehtiyatda olan zabitlər sırasına daxil olmuşdur. Elə həmin ildə Bakı şəhəri Lenin rayonu Komsomol Komitəsinə işə dəvət olunmuş, bir ildən sonra Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının Şərqsünaslıq İnstitutuna keçmiş və burada 1990-cı ilə qədər işləmişdir. Sonra isə Azərbaycan EA Tarix İnstitutuna elmi işçi vəzifəsinə keçmişdir. 1988-ci ildə erməni-azərbaycanlı münaqişəsinin yaranmasından sonra digər elmi işçilərlə birlikdə Azərbaycan KP MK-nın ekspert-analitik qrupuna göndərilmişdir. Bu dövr ərzində Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində separatçı qüvvələrə qarşı təbliğat-təşviqat işini təşkil etmək üçün uzun müddətə Xankəndi, Ağdam, Şuşa və Laçına getmişdir.

1992-ci ildə Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsi erməni-azərbaycanlı münaqişəsini nizamlamağı öz üzərinə götürdükdən sonra T. Zülfüqarov Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinə işə göndərilmişdir. 1994-cü ilin martında Xarici İşlər Nazirliyində şöbə müdiri işlədiyi bir vaxtda erməni-azərbaycanlı münaqişəsinin nizamlanması üzrə danışıqlarda sülh müqaviləsinin mətninə müxtəsər imza qoymaq səlahiyyətlərini alaraq nümayəndə heyətinə başçı təyin edilmişdir. 1994-cü ilin iyununda Azərbaycan Respublikası xarici işlər nazirinin müavini təyin olunmuşdur.

1998-ci ilin yanvarında Azərbaycan Respublikası prezidenti Heydər Əliyevin sərəncamı ilə Zülfüqarov Tofiq Nadir oğluna Fövqəladə və Səlahiyyətli səfir ali diplomatik rütbəsi verilmişdir. 1998-ci il martın 5-də Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri təyin olunmuşdur. Azərbaycan Respublikası xarici işlər naziri kimi fəaliyyət göstərən T. Zülfüqarov özünü təşəbbüskar, yüksək hazırlıqlı diplomat və təşkilatçı kimi göstərmişdir.

1999-cu il oktyabr ayının 25-də xarici işlər naziri Tofiq Zülfüqarov Azərbaycana edilən təzyiqlərə etiraz olaraq istefa vermişdir. Bu istefa Azərbaycan ictimaiyyətinin münaqişənin həllində Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü və suverenliyini əsas prinsip kimi sarsılmaz surətdə müdafiə etmək qətiyyətini nümayiş etdirən siyasi demarş olmuşdur. İstefadan sonra T. Zülfüqarov fəal ictimai-siyasi fəaliyyətini davam etdirmişdir.

T. Zülfüqarov 2005-ci ildən 2010-cu ilədək Azərbaycan Respublikasının Latviya Respublikasında fövqəladə və səlahiyyətli səfiri vəzifəsində çalışmışdır. O, iki ölkə arasında qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinə xidmət etmişdir. T. Zülfüqarov, Latviyada səfir olduğu zaman 2007-ci ildən etibarən iqamətgahı Rıqa şəhərində olmaqla Azərbaycan Respublikasının Estoniya Respublikasında fövqəladə və səlahiyyətli səfiri də

təyin edilmişdir. 2010-cu ilin oktyabr ayında Latviyada səfir vəzifəsindən geri çağırılan T. Zülfüqarov iqamətgahı Tallin şəhərində olmaqla Azərbaycan Respublikasının Estoniya Respublikasında fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri təyin edilmişdir. Bu vəzifədə çalışdığı dövrdə Azərbaycan ilə Estoniya arasında əməkdaşlıq və dostluq əlaqələrinin bünövrəsi qoyulmuşdur.

Tofiq Zülfüqarov 2015-ci ildə Estoniya Respublikasında fəvqəladə və səlahiyyətli səfir vəzifəsindən geri çağırılmışdır.

Rus, ərəb, ingilis dillərini bilir.

Vilayət Quliyev

26 oktyabr 1999 - 2 aprel 2004

Vilayət Muxtar oğlu Quliyev 1952-ci il noyabrın 5-də Ağcabədi rayonunun Ağcabədi qəsəbəsində anadan olmuşdur. 1970-ci ildə Beyləqan rayonundakı G. Əsədov adına orta məktəbi əla qiymətlərlə bitirmişdir. 1970-1975-ci illərdə Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsində təhsil almışdır. Əmək fəaliyyətinə 1975-ci ildə Beyləqan rayon orta məktəbində müəllim kimi başlamışdır. 1978-1981-ci illərdə Azərbaycan EA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun aspiranturasında oxumuşdur. 1981-1992-ci illərdə həmin institutda elmi işçi, şöbə müdiri, direktor müavini vəzifələrində işləmişdir. 1982-ci ildə elmlər namizədi, 1990-cı ildə isə elmlər doktoru alimlik dərəcəsinə almışdır.

Ədəbiyyat tarixi və ictimai-siyasi problemlərə dair bir sıra qiymətli əsərlərin müəllifidir. Dünya şöhrətli azərbaycanlı şərqşünas Mirzə Məhəmməd Əli Kazım bəyə həsr edilmiş «Mirzə Kazımbəy» adlı monoqrafiyanın (Bakı, Yazıçı, 1987) və 10-dan çox başqa kitab və monoqrafiyanın, 300-dək elmi-publisistik, tənqidi, məqalənin müəllifidir. Azərbaycan televiziyasında elmi-ədəbi proqramın aparıcısı olmuşdur. Xarici ölkələrdə kifayət qədər tanınmış alimdir. Finlandiya, İsveç, Böyük Britaniya və ABŞ-da elmi ezamiyyətdə olmuşdur. 1992-1993-cü illərdə Türkiyə Respublikasında Atatürk Universitetinin professoru, 1994-cü ildən Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda baş elmi işçi vəzifələrində çalışmışdır.

1995-2000-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı olmuşdur.

V. Quliyev 1999-2004-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri vəzifəsində işləmişdir. 2000-ci ildə ona fəvqəladə və səlahiyyətli səfir diplomatik rütbəsi verilmişdir.

V. Quliyev Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri kimi diplomatik aləmdə Azərbaycanın haqq işini müdafiə etmiş və onun demokratik prinsiplər əsasında inkişaf yolu ilə addımladığını, sülhsevər siyasət yeritdiyini, Ermənistanın işğalçı dövlət olduğunu Avropa, Asiya, Amerikanın bir sıra ölkələrinin hökumət nümayəndələri ilə görüş və danışıqlarda, beynəlxalq konfrans və iclaslarda bəyan etmişdir.

V. Quliyev xarici işlər naziri olaraq dünyanın bir çox ölkələrinin dövlət və hökumət başçıları ilə görüşüb danışıqlar aparmışdır. Onun nazir işlədiyi müddətdə Azərbaycan Respublikası bir sıra beynəlxalq konvensiyalara qoşulmuş və təşkilatlara üzv olmuşdur. Azərbaycan dövləti başqa ölkələrdə səfirliklər açması işini davam etdirmişdir. V. Quliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycan Respublikası dövlətinin xarici siyasətinə dair iri həcmli kitablar hazırlanıb nəşr edilmişdir.

Vilayət Quliyev 2004-2010-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının Polşa Respublikasında fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri işləmişdir. 30 mart 2010-cü ildən etibarən Azərbaycan Respublikasının Macarıstan Respublikasında fəvqəladə və səlahiyyətli səfiridir.

Rus, türk, ərəb, ingilis və fars dillərini bilir.

Elmar Məmmədیارov

2 aprel 2004- 16.07.2020

Elmar Məhərrəm oğlu Məmmədیارov 1960-ci il iyulun 2-də Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 1977-1982-ci illərdə Taras Şevçenko adına Kiyev Dövlət Universitetinin beynəlxalq münasibətlər və beynəlxalq hüquq fakültəsində təhsil almışdır.

1982-ci ildə diplomatik fəaliyyətə başlamışdır. 1982-1988-ci illərdə Azərbaycan SSR Xarici İşlər Nazirliyində əvvəlcə 2-ci katib, sonra isə 1-ci katib vəzifələrində işləmişdir. 1988-1991-ci illərdə SSRİ Xarici İşlər Nazirliyinin

Diplomatik Akademiyasında təhsil almışdır. Beynəlxalq münasibətlər və xarici siyasət məsələləri üzrə tədqiqatlar aparmış, SSRİ-ABŞ münasibətlərinə dair dissertasiya işini müdafiə edərək tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır. 1989-1990-cı illərdə ABŞ-dakı Braun Universitetində xarici siyasətin planlaşdırılması mərkəzində təşkil edilən kursların müdavimi olmuşdur. SSRİ Xarici İşlər Nazirliyinin Diplomatik Akademiyasını bitirdikdən sonra 1991-ci ildə Xarici İşlər Nazirliyinin dövlət protokolu şöbəsinin müdiri təyin edilmişdir. Bu vəzifədə 1992-ci ilədək çalışmışdır.

O, 1992-1995-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının BMT yanındakı daimi nümayəndəliyinin 1-ci katibi işləmişdir.

E. Məmmədیارov 1995-ci ildə Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin beynəlxalq təşkilatlar idarəsinin rəisi təyin edilmişdir. O, bu vəzifədə 1998-ci ilədək işləmişdir.

1998-2003-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ABŞ-dakı səfirliyində müşavir vəzifəsində çalışmışdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin sərəncamı ilə E. Məmmədیارova 2003-cü ildə fəvqəladə və səlahiyyətli səfir rütbəsi verilmişdir. O, 2003-2004-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının İtaliya Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri vəzifəsində işləmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin sərəncamı ilə 2004-cü il aprelin 2-də E. Məmmədیارov Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri təyin edilmişdir. E. Məmmədیارov müstəqillik dövrünün sayca 6-cı xarici işlər naziri olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin sərəncamı ilə 16 iyul 2020-ci ildə xarici işlər naziri vəzifəsindən azad edilmişdir.

İngilis və rus dillərini bilir.

Ceyhun Bayramov

Ceyhun Əziz oğlu Bayramov 1973-cü ildə Bakı şəhərində anadan olub. 1990-cı ildə orta məktəbi gümüş medalla bitirib. Həmin il Azərbaycan Dövlət İqtisad İnstitutuna qəbul olunub. Bu ali məktəbi iqtisadçı ixtisası üzrə fərqlənmə diplomu ilə, Azərbaycan Universitetini hüquqşünaslıq ixtisası üzrə bitirib.

1996-2000-ci illərdə Vergilər Nazirliyində müxtəlif vəzifələrdə çalışıb, 2000-2002-ci illərdə “Salans Hertzfeld & Heilbronn (Baku) Limited” şirkətində hüquqşünas, 2002-2013-cü illərdə isə “OMNİ” hüquq şirkətinin direktoru olub.

2004-2012-ci illərdə dünyanın aparıcı hüquq nəşrlərindən olan “Chambers Global”, “IFLR1000” və “Legal500” tərəfindən hər il Azərbaycanda vergiqoyma və mülki hüquq sahəsində aparıcı hüquqşünaslar siyahısına daxil edilib.

2013-cü il mayın 30-dan avqustun 12-dək Təhsil Nazirliyi Aparatının rəhbəri vəzifəsində çalışıb. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 12 avqust 2013-cü il tarixli sərəncamı ilə təhsil nazirinin müavini təyin olunub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 23 aprel 2018-ci il tarixli sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasının Təhsil naziri təyin olunub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 16 iyul 2020-ci il tarixli sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər naziri təyin olunub.

Ceyhun Bayramov müstəqillik dövrünün sayca 7-ci xarici işlər naziridir.

Evlidir, 2 övladı var.

Qeyd: *Azərbaycanın xarici işlər nazirləri haqqında daha geniş variantda məlumatı Prezident Kitabxanasının saytında yerləşdirilən Musa Qasımlı və Elmira Hüseynovanın müəlifləri olduqları “Azərbaycanın xarici işlər nazirləri” (Bakı: Mütərcim, 2013) kitabından əldə etmək olar. (http://www.ebooks.az/book_tnTpLyei.html)*